

یاسای و هزاره‌تی په‌روه‌ده

به‌ناوی خوی به‌خشنده و میهره‌بان

به‌ناوی گهل

نه‌نجوومه‌نی نیشتمانی کوردستانی عیراق

ژماره‌ی بریار: ۱۶

به‌روزی بریار: ۱۹۹۲/۹/۲۰ ز

۲۹/گه‌لاوێژ/۲۶۹۲ کی

بریار

له‌سه‌ر به‌ژده‌ه‌ندی گه‌لی کوردستان و به‌ پیتی برگه‌ (۱) له‌ مادده‌ی (۵۶) ی یاسای
نه‌نجوومه‌نی نیشتمانی کوردستانی عیراق ژماره‌ (۱) ی سالی/ ۱۹۹۲ نه‌نجوومه‌ن له
کوئونه‌وه‌ی رۆژی ۱/ ۹/ ۱۹۹۲ دا بریاری دهرکردنی نه‌م یاسایه‌ی دا:

یاسای و هزاره‌تی په‌روه‌ده

ژماره‌ (۴) سالی/ ۱۹۹۲

مادده‌ی یه‌گه‌م:

مه‌به‌ست له‌م ووشانه‌ی خواره‌وه مان‌کانی ته‌نیشتیانه:

۱- و هزاره‌ت: و هزاره‌تی په‌روه‌ده

۲- و دزیر: و دزیری په‌روه‌ده

۳- بریکاری و هزاره‌ت: بریکاری و هزاره‌تی په‌روه‌ده

۴- دیوان: دیوانی و هزاره‌تی په‌روه‌ده

۵- هه‌ریم: هه‌ریمی کوردستانی عیراق

۶- که‌مایه‌تی یه‌کان: ئاشووری یه‌کان و تورکمان و عه‌رده‌ب و ئه‌وانی تر.

مادده‌ی دووهم:

۱- و دزیر سه‌رۆکی بالۆی و هزاره‌ته‌و به‌ر پرسیاره‌ له‌ کاره‌کانیدا و سه‌ره‌رشته‌ی
و چاو‌دتری کردنی چالاکی یه‌کانی ددکا و هه‌ر له‌میشه‌وه ئه‌و بریار و فه‌رمان و
رینمایی یانه‌ دهرده‌چن که‌ په‌یوه‌ندی یان به‌ ئه‌رکه‌کانی و هزاره‌ت و
ده‌زگا‌کانییه‌وه له‌رووی یاسایی و به‌رتو‌دبردن و هه‌ونه‌ری یه‌وه‌هیه‌، له‌ چوار چیتو‌دی
نه‌م یاسایه‌و یاساو په‌یره‌وو رینمایی یه‌ ره‌چاو‌کراوه‌کانی تر‌دا. هه‌ر و دکو‌و
له‌به‌رده‌م نه‌نجوومه‌نی و دزیراندا به‌رپه‌سه‌، به‌و مانا‌یه‌ی که‌ ئه‌ندام‌یکی
ها‌وبه‌شیتی.

۲- و هزاره‌ت بریکاریکی دبه‌ی که‌ ئه‌و ئه‌رکانه‌ به‌جی دینی که‌ و دزیر پی‌ یانی
ده‌سپیری.

ماددهی سنی یه م:

نه رکی وه زاره ت:

- ۱- توانا خسته بهری نهوجه وانان له پوره پیدانی که سایه تی یان دا له گشت روهه کانی جه سته بی و روشبیری و گیانی یه وه.
- ۲- ره خساندنی هله ی زانستی وه گرتن بۆ گه وره کان و به شداری کردن له راهیتانیاندا به شتیه بهک که بیتته هوی فراوانکردنی روشه نبیری یان وراده ی به ره مه میان بهرز بکاته وه و ژبانی گشتی یان له سهر ری و شوتینی پوره رده ی فرمانکاری و پوره رده ی درتخایه ن چاکتر بکا.

ماددهی چوارم:

وه زاره ت بۆ به جت گه یاندنی نه رکه که ی، نه م کارانه ده کا:

- ۱- دانانی نه و سیاسه ته پوره رده بی یه یانه ی پیه ونندی یان له مه یدانه کانی یه وه هه به به مر جتیک که له سروشتی کۆمه لگای کوردستان له پتویستی یه کانی و خواسته کانی پتیشکه وتنی یه وه وه رگیرابن و ده شبی تایه تمه نندیتی نه ته وایه تیی که مایه تی یه کانیان تیدا له بهرچاو بگیری، هه ر وه کوه بی و هه اش له سهر بنچینه ی هله ی چۆن یه کی دارتیزابن که بینه مایه ی کیفایه تی سیسته می فیرکاری.
- ۲- مسوگه ر کردنی توانای ناده میزادی و مادی خواسته کانی هونه ری و رتیک و پتیکیی پتویست بۆ جت به جت کردنی نه خشه کانی پوره رده و هه لسه نگانانین.
- ۳- کردنی زمانی کوردی به زمانی خوتندن له گشت پله کانیاندا.
- ۴- کردنی زمانی که مایه تی یه کان به زمانی فیرکردن له پله ی سهره تاییدا بۆ کورو کالانیان له و ناوچانه دا که تیا یاندا نیشه جین. به مه رجت فیرکردنی زمانی کوردی تیا یاندا نیلزای بی.

ماددهی پینجه م:

وه زاره ت بۆ به دیهیتانی مه به سته کانی نه م کارانه ده کا:

- ۱- مسوگه ر کردنی ناماده کردنی ماموستایانی سهره تایی ناماده بی و سهر په رشت کارانی پوره رده و بهر پرسیارانی به رتوه بردنی خوتندن و سهر په رشتی کردنی و سهر له نوی راهیتانیان له کاتی خزمه تیا نندا و توانا خسته بهریان بۆ گه شه سندن پیسه بی و زانستی و پشتگیری کردنی پایه و پله یان.
- ۲- پتیکه تانی دام و ده زگای نیداری و هونه ری پتویست بۆ نه خشه دانان بۆ خوتندن و به رتوه بردنی و سهر په رشتی کردنی پوره رده بی له وه زاره ت و پارتزگانی هه رتندا.
- ۳- ناماده کردنی بهرنامه ی خوتندن سهره تایی و ناماده بی و پیسه بی و فیرکردنی ته مه نداران و ری و شوتینی و کتیبی خوتندن و شیوازه کانی هه لسه نگانان و تاقی کردنه وه، بۆ به دی هیتانی سیاسه تی پوره رده بی و نه و نه خشانه ی لئ ی ده وه شتیه وه بۆ گه شه پیدانی هه موو نه وانه پشت به ستان به توژینه وه ی زانستی و

لیتکۆلینهوه.

۴- بایه‌خداڤ به په‌روه‌ده‌ی ئایینی و ره‌ووشتی و ئاسان کردنی هه‌ل و مه‌رجی به‌جێ هیتانی فه‌ریزه‌کان و چه‌سه‌پاندنی شتیه‌کانی ره‌فتاری دارێژراو له‌سه‌ر بناغه‌ی لێ بو‌ردن و هاریکاری و راستگۆیی و دلسۆزی له‌قه‌سه‌و له‌کرداردا، له‌گه‌ڵ ره‌چاوه‌ کردنی تایبه‌تمه‌ندی ته‌ی که‌مایه‌ ته‌ی به‌ ئایینی یه‌کان له‌ هه‌ر ته‌مدا.

۵- بایه‌خداڤ به‌ په‌روه‌ده‌ی وه‌رزشی و هونه‌ری له‌گه‌شت په‌له‌کانی خوێندندا.

۶- مسۆگه‌رکردنی دامه‌زراندن و به‌ریوه‌بردنی قوتابخانه‌ی حکومه‌ ته‌ی به‌ هه‌موو په‌له‌ و جوۆره‌کانی یه‌وه‌.

۷- سه‌ره‌یه‌شتی کردنی قوتابخانه‌ نه‌هه‌لی یه‌کان و رێنمایی کردنیان بو‌ په‌روه‌ده‌کردنی نه‌وه‌ی نو‌ی به‌ پیتی سیاسه‌ ته‌ی په‌روه‌ده‌یی و ئاماژه‌کانی.

۸- کردنه‌وه‌ی قوتابخانه‌ی تایبه‌ ته‌ی بو‌ نه‌هه‌یشتنی نه‌خوێنده‌واری .

۹- دامه‌زراندنی مه‌له‌به‌ندو په‌یمانگا بو‌ فه‌یترکردنی ته‌مه‌نداران و راهیتانیان به‌ پیتی شێوازه‌کانی په‌روه‌ده‌ی وه‌زیفی.

۱۰- بایه‌خداڤ به‌ ته‌ندروستی قوتابخانه‌یی و خوۆراکدان به‌ قوتابی یان و هه‌ولدان بو‌ نه‌وه‌ی بتوانن سوود له‌ رێنمایی په‌روه‌ده‌یی و پێشه‌یی وله‌و خزمه‌تگوزاری یه‌ کوومه‌لاه‌ ته‌ی یانه‌ وه‌ریگرن که‌ بو‌ گه‌شه‌کردن و خوۆشگوزهرانی یان له‌ یاران و سوودیش له‌ وه‌ختی ده‌ست به‌تالییان بیه‌ین .

۱۱- بایه‌خداڤ به‌ خانووبه‌ره‌ی قوتابخانه‌کان و به‌شداری کردن له‌ دانانی نموونه‌ی باش و مسۆگه‌ر کردنیان به‌ دانانی نه‌خشه‌ی پتویست بو‌ دروستکردنیان.

۱۲- بایه‌خداڤ به‌ توۆزینه‌وه‌ی په‌روه‌ده‌یی و سازدانی تاکیکردنه‌وه‌ و سوود بیه‌ین له‌ نه‌نجامه‌کانیان به‌ریگای په‌ره‌پێدانی نیزامی خوێندن و زیاده‌کردنی توانای.

۱۳- بایه‌خداڤ به‌ کتیبخانه‌ی قوتابخانه‌کان و گه‌شه‌ پێدانیان.

۱۴- پته‌وه‌کردنی په‌یه‌ه‌ندی روۆشه‌نبیری له‌ گه‌ڵ ریکخراوه‌ نیتو ده‌وله‌ ته‌ی یه‌ په‌یه‌ه‌نداره‌کان به‌ کاروباری په‌روه‌ده‌وه‌، به‌ تایبه‌ ته‌ی ریکخراوی نه‌ته‌وه‌یه‌ که‌ گه‌رتووه‌کانی تایبه‌ ته‌ی به‌ په‌روه‌ده‌و زانستی و روۆشه‌نبیری «یونیسکو»، بو‌ په‌ره‌پێدانی راده‌ی روۆشه‌نبیری و زانستی و په‌روه‌ده‌یی له‌ هه‌ر ته‌مدا به‌ ئامانجی په‌روه‌ده‌کردنی نه‌وه‌ نو‌ی یه‌کانی به‌گیانی بریایه‌ ته‌ی و خوۆشه‌ویستی له‌ ناوگه‌لاندا.

ماده‌ی شه‌شم:

۱- فه‌یترکردنی گه‌شتی ی نه‌وجه‌وانان له‌م دوو په‌له‌ سه‌ره‌کی یه‌دا خو‌ی ده‌نویتی:

ا- په‌له‌ی فه‌یترکردنی سه‌ره‌تایی.

ب- په‌له‌ی فه‌یترکردنی ئاماده‌یی.

۲- په‌له‌ی فه‌یترکردنی ئاماده‌یی دابه‌ش ده‌کرێته‌ سه‌ر دوو ئاست:

ا- ئاستی خوێندنی ناوه‌ندی.

ب- ئاستی خوێندنی ئاماده‌یی.

۳- باخچه‌ی مندالان پێش په‌له‌ی فه‌یترکردنی سه‌ره‌تایی دی وری خوۆشکه‌ره‌ بو‌ی.

ماددهی حه‌تەم:

ماوه‌ی خویندنی سه‌رده‌تایی شه‌ش ساڵه. ماوه‌ی خویندنی ئاماده‌ییش شه‌ش ساڵه. سی‌ی بۆ خویندنی ناوه‌ندی، سی‌ی یه‌که‌ی تریش بۆ خویندنی ئاماده‌یی یه‌که له‌دوای یه‌که. هه‌روه‌کوو وه‌زاره‌تی په‌روه‌رده‌ی بۆی هه‌یه‌ قوتابخانه‌ی سه‌رده‌تایی که ماوه‌ی که‌متر بێ بۆ ئه‌وانه‌ بکاته‌وه‌ که له‌ته‌مه‌نی خویندنی سه‌رده‌تاییدان ولێ ی دواکه‌وتوون «ته‌مه‌ن ۱۰-۱۵» ده‌شگونجی یه‌که قوتابخانه‌ ته‌نها به‌شیک له‌پله‌یه‌کی خویندن بگرتته‌وه‌.

مادده‌ی هه‌شته‌م:

۱- خویندنی سه‌رده‌تایی گشتی ویه‌که جوژ ده‌بێ بۆ هه‌م‌و‌ان وتوانا وه‌به‌ر منداڵان ده‌خا تا‌هۆیه سه‌رده‌کیه‌کانی زانست وبنچینه‌کانی رو‌شنییری فیڕ بین.

۲- خویندنی ئاماده‌یی ری بۆ نه‌وجه‌وانان خو‌ش ده‌کا که به‌هه‌رو ئاره‌زووی خو‌یان ده‌سنیشان بکه‌ن و په‌رده‌یان پێ بده‌ن وله رو‌شنییریدا قوول بینه‌وه‌و پله به‌پله پسپۆریه‌تی له‌بواره‌کانی زانست وه‌ریگرن وراهیتان له سه‌ر جێ به جێ کردنیان بکه‌ن تا به‌کرده‌وه له ژبانه‌دا یه‌کاریان به‌یتن ودریژه به خویندنی بالا بده‌ن، له‌گه‌ڵ بایه‌خ دانیککی تایبه‌تی‌دا به‌بالا ده‌سته‌کان.

مادده‌ی نۆیه‌م:

وه‌زاره‌ت پۆل و قوتابخانه بۆ که‌م-ئه‌ندامان (المعوقین) ئه‌کاته‌وه به‌شیتویه‌که که به‌گوێری شیوازی زانستی نوێ چاودێری بکرتن.

مادده‌ی ده‌یه‌م:

۱- فیترکردن له‌پله‌کانی خویندنی سه‌رده‌تایی و ئاماده‌یی به‌جوژه جیا‌وازه‌کانیانه‌وه له‌قوتابخانه‌ ره‌سمی یه‌کاندا به‌ خو‌رایین، هه‌ر وه‌کوو له‌په‌یمانگا و ئه‌و مه‌لبه‌نده ره‌سمیانه‌ش دا که له‌ مادده‌ دو‌انزده‌ی ئه‌م یاسایه‌دا هاتوون.

۲- فیترکردن له‌پله‌ی خویندنی سه‌رده‌تاییدا ئیلزامی یه‌.

مادده‌ی یانزده‌یه‌م:

۱- وه‌زاره‌ت له‌ ریگه‌ی به‌ریوه‌به‌رتی ناوخۆیی یه‌وه «الادارة المحلیة» باخچه‌ی سا‌وایان بۆ ئه‌وانه ته‌مه‌نیان که‌متره له شه‌ش ساڵه ده‌کاته‌وه‌و به‌ریوه‌ی ده‌با.

۲- کاروباری وه‌رگرتن و خویندن له باخچه‌ی سا‌وایاندا ریک ده‌خا.

۳- به‌پێ پێروه‌تیککی تایبه‌ت سه‌ریه‌رشتی باخچه‌ی سا‌وایانی ئه‌هلی ده‌کا.

مادده‌ی دو‌انزده‌یه‌م:

وه‌زاره‌ت په‌یمانگا و مه‌لبه‌ندی راهیتان و خولی په‌روه‌رده‌یی پێگه‌یاندن و بازرگانی و کشتوکالی و پێشه‌سازی و هونه‌ری تر به‌گوێره‌ی داخو‌ازییه‌کانی گه‌شه‌سەندن ده‌کاته‌وه‌.

مادده‌ی سیانزده‌یه‌م:

ماوه‌ی سالی خویندنی هه‌ردوو پله‌ی فیترکردن له ۳۲ هه‌فته جگه له پشوده‌کان که‌متر نی یه. هه‌روه‌کو سه‌عاته‌کانی خویندنی‌ش له هه‌فته‌دا له «۳۰» سه‌عات که‌متر نی

- ۱- ده‌زگاکانی مه‌ل‌به‌ندی وه‌زاره‌ت.
- ۲- به‌ریوه‌رایه‌تییه‌ گشتییه‌کانی په‌روه‌رده له پاریزگاکانی هه‌رمی کوردستانی عیراق دا.

مادده‌ی بیست و یه‌گه‌م:

ده‌زگاکانی مه‌ل‌به‌ندی وه‌زاره‌ت بریتین له:

- ۱- نویسنگه‌ی وه‌زیر.
- ۲- نویسنگه‌ی بریکاری وه‌زیر.
- ۳- نویسنگه‌ی په‌یوه‌ندی یه‌کانی رۆشنبیری.
- ۴- به‌رتۆده‌رایه‌تی گشتی ی فیکردن.
- ۵- به‌رتۆده‌رایه‌تی گشتی ی هه‌لسه‌نگاندن وئه‌زموونه‌کان.
- ۶- به‌رتۆده‌رایه‌تی گشتی ی پرۆگرام وئه‌خشه په‌روه‌رده‌یییه‌کان.

مادده‌ی بیست و دووه‌م:

- ۱- به‌په‌یره‌ویک هه‌یکه‌لی ئیداری مه‌ل‌به‌ندی وه‌زاره‌ت ده‌زگاکانی دیاری ده‌کری.
- ۲- وه‌زیر یا ئه‌وه‌ی که رایده‌سپیری بۆ هه‌یه لیژنه‌ی کاتیی بۆ جی به‌جی کردنی هه‌ندی ئه‌رکی دیاری کراو‌پیک به‌یتنی.

مادده‌ی بیست و سێ یه‌م:

وه‌زیر بۆ هه‌یه به‌شیک له ده‌سه‌لانه‌کانی خوی به‌بریکاری وه‌زاره‌ت یا سه‌رۆکی فه‌رمانگه سه‌ره‌کییه‌کانی وه‌زاره‌ت بسپیری.

مادده‌ی بیست و چواره‌م:

ئهم یاسایه له رۆژی بریاردانی و ده‌رچوونیه‌وه له ئه‌نجوومه‌نی نیشتمانیی کوردستانی عیراق‌وه کاری پێ ده‌کری.

مادده‌ی بیست و پینجه‌م:

ئهم یاسایه له رۆژنامه‌ی ره‌سمیدا بلاو ده‌کرتیه‌وه له سه‌ر وه‌زیری پسپۆرو وه‌زاره‌ته په‌یوه‌ند داره‌کانه حوکمه‌کانی جی به‌جی بکه‌ن.

جوهر نامق سالم

سه‌رۆکی ئه‌نجوومه‌نی نیشتمانیی کوردستانی عیراق.

هۆیه پتویسته‌کان:

بۆ بلاو کردنه‌وه‌ی زانیاری و زانست تا نه‌وه‌ی نوێ ی ووریاو رۆشه‌نبیر له هه‌رمی کوردستانی عیراقدا بخولقێ و پیداو‌یستی یه پتویسته‌کانی ئهم ئامانجه وهدی بیت ئاستی لیها‌تووبی ئه‌نجامدانی کارکه‌رانی که‌رتی په‌روه‌رده به‌رز بکرتیه‌وه و پشت به تیۆری زانستی ی سه‌مه‌ راست و ره‌وانه‌کانی په‌روه‌رده‌یی به‌ستری و شیوازی نه‌خشه‌ کیشانی په‌روه‌رده‌یی بۆ دیاری کردنی ئامانجه‌کان دیاری بکری و کامه پیتشته‌ر دیار بکری و په‌ره به‌کرده‌وه‌ی په‌روه‌رده‌یی جوژی و چۆنیتی بدری. ئهم یاسایه ده‌کررا.